

FƏLSƏFƏ VƏ SOSİOLOGİYA

UOT 32

<https://doi.org/10.30546/25194011.2026.15.1.4058>

**KRİPTOVALYUTALARIN YARANMASI VƏ
NEOİMPERIAL GÜC ARXİTEKTURASI**

Məhəmməd CƏBRAYİLOV*

Daxil olub: 15 fevral 2026 | Qəbul edilib: 7 mart 2026 | Onlayn nəşr edilib: 24 mart 2026
Received: 15 February 2026 | Accepted: 7 March 2026 | Published online: 24 March 2026

Açar sözlər: *neo-imperializm, kriptovalyutalar, rəqəmsal maliyyə, pul suverenliyi, struktur gücü, ABŞ-Çin rəqabəti*

Giriş

2008-ci il qlobal maliyyə böhranı beynəlxalq maliyyə sisteminin struktur zəifliklərini və dollar mərkəzli kapital arxitekturasının asimmetrik mahiyyətini açıq şəkildə nümayiş etdirdi. Bu böhran, bir tərəfdən, iqtisadi tənəzzül kimi, digər tərəfdən də, qlobal maliyyə hakimiyyətinin legitimlik böhranı kimi də qiymətləndirilə bilər. Məhz belə bir kontekstdə 2008-ci ildə Satoşi Nakamotonun təqdim etdiyi “*Bitcoin: eyni-səviyyəli elektron pul sistemi*” sənədi mərkəzləşdirilmiş maliyyə institutlarından kənar alternativ ödəniş modelinin texnoloji əsasını formalaşdırdı və rəqəmsal maliyyənin yeni mərhələsinin başlanğıcını qoydu.

Bitcoin və sonrakı kriptovalyutalar ilkin mərhələdə dövlət nəzarətindən azad, mərkəzsiz və etimadsız əməliyyat mexanizminə əsaslanan maliyyə sistemi kimi təqdim olundu. “Mərkəzsizləşmə” və “şəffaflıq” kimi anlayışlar bu modelin normativ legitimliyini gücləndirsə də, zamanla blockchain infrastrukturunu qlobal maliyyə münasibətlərinin struktur transformasiyası kontekstində daha geniş siyasi-iqtisadi müzakirələrin predmetinə çevrildi. Kriptovalyutalar artıq yalnız texnoloji innovasiya və ya alternativ monetar vasitə deyil, qlobal kapital axınları və normativ tənzimləmə mexanizmləri ilə qarşılıqlı əlaqədə formalaşan yeni maliyyə arxitekturasının elementi kimi çıxış edir.

Mövcud ədəbiyyatda kriptovalyutalar əsasən maliyyə bazarı aləti və ya monetar alternativ kimi təhlil edilsə də, onların qlobal hakimiyyət strukturları və neoimperial güc mexanizmləri ilə əlaqəsi sistemli şəkildə konseptuallaşdırılmamışdır. Halbuki müasir neoimperializm birbaşa ərəzi nəzarətindən daha çox maliyyə axınları, texnoloji standartlar və normativ rejimlər vasitəsilə struktur asılılıq yaradan hakimiyyət forması kimi təzahür edir. Bu baxımdan rəqəmsal maliyyə infrastrukturunu monetar suverenlik və struktur güc balansının yenidən qurulması prosesində mühüm rol oynayır.

Bu məqalənin məqsədi kriptovalyutaların meydana çıxmasını texnoloji yenilik kimi deyil, neoimperial güc arxitekturasının transformasiyası kontekstində təhlil etməkdir. Tədqiqat kriptovalyutaların mərkəzsiz alternativ kimi təqdim olunması ilə onların qlobal maliyyə sisteminə institusional integrasiyası arasındakı ziddiyyətləri siyasi güc və suverenlik prizmasından araşdırır. Metodoloji olaraq məqalə tənqidi siyasi iqtisad və neoimperializm nəzəriyyəsinə əsaslanan konseptual-analitik yanaşma tətbiq edir və rəqəmsal maliyyəni struktur hakimiyyət və normativ güc çərçivəsində qiymətləndirir.

* *fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu*
e-mail: mehmetstolnatedu@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5812-1900>

1. Qlobal maliyyə arxitekturası və neoimperial struktur hakimiyyəti

Neoimperializm formal suverenliyin qorunduğu, lakin iqtisadi siyasətin struktur qaydalar vasitəsilə məhdudlaşdırıldığı sistem kimi təzahür edir. Bu sistemdə əsas güc resursu maliyyə arxitekturasıdır. Kapital axınları, kredit mexanizmləri və beynəlxalq tənzimləmə institutları siyasi qərarların sərhədlərini müəyyən edir.

Susan Strange tərəfindən struktur gücü “oyunun qaydalarını müəyyən etmək bacarığı” kimi izah edilir (11, s. 23). Onun fikrincə, maliyyə strukturu digər bütün sahələrə təsir göstərən əsas sahədir. Maliyyə bazarları hökumətlərin seçim imkanlarını formalaşdırır. Dövlət siyasəti bazar intizamına uyğunlaşmağa məcbur olur.

Erik Helleiner “qlobal maliyyə sisteminin dövlətlər tərəfindən qurulduğunu, lakin sonradan struktur asılılıq yaratdığını” göstərir (7, s. 20). Onun təhlili göstərir ki, maliyyə qloballaşması spontan proses deyil. Bu, siyasi qərarların nəticəsidir. Lakin qurulan sistem sonradan dövlətlərin özlərini də məhdudlaşdırır.

David Harvey imperializmin yeni mərhələsini maliyyələşmə ilə əlaqələndirir. O yazır ki, “kapitalın akkumulyasiyası getdikcə daha çox maliyyə mexanizmləri vasitəsilə həyata keçirilir” (6, s. 25). Maliyyə sektoru real iqtisadiyyatdan ayrılır. Borc alətə çevrilir. Borc siyasi təsir vasitəsi olur.

Covanni Arrigi “uzun dövrlü hegemoniyaların maliyyə mərhələsinə keçidini struktur transformasiya” kimi izah edir (1, s. 41). Onun fikrincə, hegemon güclər hərbi və istehsal üstünlüyündən maliyyə üstünlüyünə keçid mərhələsində yeni hakimiyyət formaları yaradır. Bu mərhələ qeyri-sabitlik yaradır. Yeni rəqabət mərkəzləri meydana çıxır.

Dolların beynəlxalq ehtiyat valyutası kimi mövqeyi qlobal kapital arxitekturasının əsas dayəğıdır. Barri Aykenqrin dolların “qeyri-mütənasib üstünlük” yaratdığını vurğulayır (3, s. 22). Dollar likvidlik üzərində nəzarət deməkdir. Bu nəzarət sanksiya və maliyyə təcridi kimi siyasi alətlər yaradır.

Benjamin Cohen qeyd edir ki, “valyuta hakimiyyəti dövlətlərin geosiyasi təsir imkanlarını genişləndirir” (2, s. 29). Monetar suverenlik bu kontekstdə strateji anlayışdır. Lakin qlobal kapital axınlarının intensivliyi milli monetar siyasətin müstəqilliyini zəiflədir.

Adam Toze 2008-ci il böhranını qlobal maliyyə sisteminin mərkəzləşməsini gücləndirən hadisə kimi qiymətləndirir (12, s.7). Böhran nəticəsində dollar sistemi daha da möhkəmləndi. ABŞ Federal Ehtiyat Sistemi qlobal likvidlik təminatçısına çevrildi. Bu, struktur gücün təzahürüdür.

Eyni zamanda, Çin qlobal maliyyə sisteminə alternativ mövqe qurmağa çalışır. “Rəqəmsal yuan təşəbbüsü monetar suverenliyin gücləndirilməsi və transsərhəd ödəniş sisteminə mövqeyin artırılması məqsədi daşıyır” (9, s. 4). ABŞ və Çin arasındakı rəqabət yalnız ticarət və texnologiya sahəsində deyil, həm də monetar infrastruktur səviyyəsində cərəyan edir.

Bu çərçivədə, Daniela Qaborun (Daniela Gabor) irəli sürdüyü “Uoll-Strit konsensusu” [1] maliyyə imperializminin institusional forması kimi çıxış edir. Burada qlobal maliyyə mərkəzlərinin normativ və texniki standartları periferiya dövlətlərinin fiskal və monetar suverenliyini məhdudlaşdırır. Bu konsensus dövlət siyasətini maliyyə bazarlarının gözləntilərinə uyğunlaşdırır və nəticədə inkişaf etməkdə olan ölkələr kapital axınlarından asılı vəziyyətə düşür.

Azərbaycan kontekstində “Uoll-Strit konsensusu”nun təsir mexanizmləri daha çox potensial struktur təzyiqi kimi qiymətləndirilə bilər. Çünki Azərbaycan Ümumi Daxili Məhsul (ÜDM) və adambaşına düşən xarici borca görə dünyada ən az borclu olan ölkələr sırasındadır ki, bu da ölkənin makroiqtisadi dayanıqlığının və fiskal manevr imkanlarının mühüm göstəricisidir. Bu göstərici dövlətin qlobal maliyyə bazarlarından asılılığını minimum səviyyədə saxlayaraq suveren qərarvermə imkanlarını gücləndirir.

Bu baxımdan Azərbaycan nümunəsi göstərir ki, “Uoll-Strit konsensusu” çərçivəsində təsvir olunan maliyyə asılılığı modeli bütün dövlətlər üçün universallaşdırıla bilməz; aşağı borclanma səviyyəsi və strateji ehtiyat fondlarının mövcudluğu milli maliyyə suverenliyinin qorunmasında mühüm rol oynayır. Bu nəzəri çərçivədən baxdıqda, maliyyə sisteminin neytral olmadığı və onun siyasi gücün struktur forması kimi meydana çıxdığı aydın olur. Kriptovalyutalar və rəqəmsal valyutalar məhz bu struktur daxilində təhlil edilməlidir. Onların yaranması qlobal kapital arxitekturasının transformasiya mərhələsi kimi dəyərləndirilə bilər.

Digər tərəfdən, qlobal maliyyə arxitekturasının yalnız valyuta sistemindən ibarət olmadığı məlumdur; o, beynəlxalq maliyyə institutları, kredit reyting agentlikləri, investisiya bankları və ödəniş infrastrukturundan ibarət kompleks bir struktur təşkil edir. Bu struktur müəyyən qaydalar əsasında fəaliyyət göstərir və həmin qaydaları müəyyən edən aktorlar struktur üstünlük əldə edirlər.

Leo Paniç (Leo Panitch) və Sem Qindin (Sam Gindin) göstərirlər ki, qlobal kapitalizmin institutional arxitekturası dövlətlərarası təsadüfi razılaşmaların deyil, konkret siyasi strategiyaların nəticəsidir (8, s. 6). Onların fikrincə, ABŞ maliyyə sisteminin beynəlxalq mahiyyət kəsb etməsi qlobal kapitalın koordinasiya mexanizminə çevrilmişdir. Bu mexanizm "bazar azadlığı" adı altında xüsusi normativ çərçivə yaradır.

Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı kimi institutlar da bu arxitekturanın ayrılmaz tərkib hissəsidir. Bu qurumlar fiskal intizam və struktur islahat şərtləri vasitəsilə dövlətlərin iqtisadi siyasətinə birbaşa təsir göstərir. Kredit mexanizmi burada yalnız maliyyə aləti deyil, həm də siyasəti şərtləndirmə vasitəsidir. Bu vəziyyət neoimperial struktur asılılığın formalarından biri kimi şərh oluna bilər.

Sanksiya mexanizmləri maliyyə hakimiyyətinin daha bir həlledici alətidir. Dollar əsaslı ödəniş sisteminə çıxışın məhdudlaşdırılması dövlətlərin iqtisadi fəaliyyətini ciddi şəkildə zəiflədir. SWIFT sisteminə çıxışın bloklanması və ya maliyyə əməliyyatlarının dondurulması birbaşa hərbi müdaxilə olmadan effektiv təzyiq mexanizmi yaradır ki, bu da struktur gücün praktiki tətbiqidir.

Esvar Prasad qeyd edir ki, "qlobal maliyyə sistemində rəqəmsal texnologiyaların yayılması monetar rəqabəti daha da gücləndirir" (9, s. 49). Xüsusilə Mərkəzi Bankın Rəqəmsal Valyutaları (MBRV) monetar suverenlik və transsərhəd ödənişlər üzərində nəzarət imkanlarını genişləndirir. Bu isə qlobal kapital arxitekturasının keyfiyyətə yeni mərhələyə keçidini nümayiş etdirir.

Çin tərəfindən rəqəmsal yuanın tətbiqi bu kontekstdə strateji addım kimi qiymətləndirilə bilər. Məqsəd yalnız daxili ödəniş sisteminin modernləşdirilməsi deyil. Eyni zamanda, beynəlxalq ticarətdə dollar asılılığının azaldılmasıdır. Bu proses ABŞ–Çin rəqabətini maliyyə infrastrukturuna səviyyəsinə daşıyır.

Daniela Qabor qlobal maliyyə sistemində dövlət və bazar münasibətlərinin "ictimai–özəl tərəfdaşlıq" modeli üzərində qurulduğunu göstərir (4, s. 5). Bu modeldə risk ictimailəşdirilir, gəlir isə özəlləşdirilir. Bu struktur iqtisadi siyasətin prioritetlərini dəyişir. Dövlətlər maliyyə bazarlarının sabitliyini qorumağa yönəlir. Adam Tuz "2008-ci ildən sonra ABŞ Federal Ehtiyat Sisteminin qlobal mərkəzi bank funksiyasını yerinə yetirdiyini qeyd edir" (12, s. 7). Böhran dövründə dollar likvidliyi digər ölkələrin mərkəzi banklarına ötürülmüşdür. Bu addım qlobal maliyyə sabitliyini təmin etmişdir. Eyni zamanda struktur asılılığı gücləndirmişdir.

Bu şəraitdə monetar hakimiyyət təkcə valyuta emissiyası deyil. O, qlobal likvidlik şəbəkəsinə çıxış imkanı deməkdir. Likvidlik şəbəkəsinə daxil olmayan iqtisadiyyatlar daha yüksək risk və maliyyə qeyri-sabitliyi ilə üzləşir. Bu isə siyasi qərarların sərhədlərini daraldır.

Covanni Arriginin hegemon keçid nəzəriyyəsi bu mərhələni sistem transformasiyası kimi şərh etməyə imkan verir (1, s. 9). Hegemon güclər maliyyə mərhələsində daha çox kredit və likvidlik mexanizmləri üzərindən təsir göstərir. Lakin bu mərhələ alternativ mərkəzlərin yaranmasına şərait yaradır.

Hazırkı qlobal maliyyə arxitekturası çoxqütblü proses kimi təzahür edir. Lakin, ABŞ dolları dominant olaraq qalır. Çin, Avropa Birliyi və digər regional güclər alternativ ödəniş sistemləri üzərində işləyir. Monetar rəqabət tədricən rəqəmsal infrastruktura keçir.

Bu baxımdan neoimperial hakimiyyət yeni texnoloji vasitələrlə gücləndirilə və ya yenidən qurula bilər. Maliyyə infrastrukturuna dəyişdikcə hakimiyyət mexanizmləri də dəyişir. Məsələyə bu aspektən baxdıqda aydın olur ki, rəqəmsal maliyyə texnologiyaları qlobal kapital arxitekturasının kənarında deyil. Onlar onun transformasiya mərhələsinin bir hissəsidir. Kriptovalyutaların və digər rəqəmsal valyutaların meydana çıxması struktur hakimiyyət münasibətlərinin yeni formalarını yarada bilər. Bu prosesin siyasi nəticələri xüsusi təhlil tələb edir.

2. Rəqəmsal maliyyə və yeni hakimiyyət paradoksu

Rəqəmsal maliyyə texnologiyaları ilkin mərhələdə mərkəzsizləşmə və azadlıq narrativi ilə təqdim olundu. Bitkoin və digər kriptovalyutalar dövlət nəzarətindən və bank vasitəçiliyindən kənar alternativ kimi legitimləşdirildi. Bu model etimadsız əməliyyat mexanizmi və açıq mənbəli protokollar üzərində quruldu. Texnoloji strukturun şəbəkə əsaslı olması siyasi neytrallıq təsəvvürü yaratdı. Lakin rəqəmsal maliyyənin inkişafı göstərdi ki, texnologiya hakimiyyətdən azad sahə deyil. O, mövcud qlobal kapital arxitekturası daxilində fəaliyyət göstərir. Rəqəmsal platformalar, kripto birjalar konkret qanunlar çərçivəsində qeydiyyatdan keçir. Hüquqi çərçivə və tənzimləmə mexanizmləri bu ekosistemin fəaliyyət imkanlarını müəyyən edir.

Nik Srnicek rəqəmsal iqtisadiyyatı platforma kapitalizmi kimi xarakterizə edir (10, s. 22). Onun fikrincə, platformalar məlumat axınları və əməliyyat infrastrukturunu üzərində nəzarət qurur. Bu nəzarət iqtisadi hakimiyyət yaradır. Kriptovalyuta birjalrı və rəqəmsal ödəniş platformaları da oxşar struktur yaradır. Onlar əməliyyat axınını idarə edir və likvidliyə çıxışı formalaşdırır.

Şoşana Zuboff rəqəmsal sistemləri nəzarət kapitalizmi çərçivəsində təhlil edir. O yazır ki, “məlumat yeni iqtisadi hakimiyyət formasıdır” (13, s. 7). Rəqəmsal maliyyə sistemində əməliyyat məlumatları strateji resursa çevrilir. Şəffaflıq ideologiyası altında məlumatın mərkəzləşməsi baş verir.

Kriptovalyutalar mərkəzsiz struktur kimi təqdim edilsə də, kriptovalyuta hasilatının konsentrasiyası reallıqda yüksəkdir. Hesablama gücü müəyyən regionlarda və şirkətlərdə cəmlənir. Bu vəziyyət şəbəkənin formal mərkəzsizliyi ilə faktiki təsir imkanları arasında fərq yaradır. Struktur təsir imkanı iqtisadi resurslardan asılıdır.

Stablekoin bazarı bu paradoksu daha aydın göstərir. ABŞ dollarına indeksləşmiş stablekoinlər qlobal kripto likvidliyinin əsasını təşkil edir. Bu baxımdan, rəqəmsal maliyyə alternativ sistem kimi təqdim olunsada, dollar mərkəzli likvidlik strukturunu qorunur. Kohen qeyd edir ki, “valyuta hakimiyyəti alternativ bazarlarda belə davamlılıq nümayiş etdirə bilər” (2, s. 29).

Esvar Prasad isə rəqəmsal valyutaların mövcud monetar sistemlə paralel deyil, onun daxilində inkişaf etdiyinə vurğu edir (9, s. 41). Onun fikrincə, texnologiya monetar suverenlik məsələsini yenidən gündəmə gətirir. Lakin bu, avtomatik olaraq struktur müstəqillik demək deyil.

Rəqəmsal maliyyə infrastrukturunu beynəlxalq ödəniş sistemləri ilə integrasiya olunur. Bank kanalları və tənzimləmə mexanizmləri olmadan geniş miqyaslı fəaliyyət mümkün deyil. Helleiner göstərir ki, “qlobal maliyyə sistemi dövlətlərin qərarları ilə qurulmuş və hüquqi çərçivələrlə qorunur” (7, s. 20). Rəqəmsal maliyyə də bu çərçivədən kənar deyil.

ABŞ-Çin rəqabəti rəqəmsal maliyyə sahəsində yeni mərhələyə keçmişdir. Çin rəqəmsal yuan vasitəsilə transsərhəd ödəniş sistemində alternativ mövqə qurmağa çalışır. ABŞ isə öz tənzimləmə mexanizmləri və dollar likvidliyi vasitəsilə dominant mövqeyi qoruyur. Bu rəqabət monetar infrastruktur səviyyəsində baş verir.

Adam Tuz qeyd edir ki, “qlobal maliyyə sistemində likvidlik şəbəkələri siyasi təsir mexanizminə çevrilmişdir” (12). Bu baxımdan rəqəmsal valyutalar bu şəbəkələri dəyişdirə bilər. Lakin onların dizaynı və tənzimlənməsi hakimiyyət balansını müəyyən edəcək.

Daniela Qabor rəqəmsal maliyyənin maliyyə bazarlarının gözləntilərinə uyğun şəkildə qurulduğunu vurğulayır (4). İnfrastrukturun dizaynı investisiya axınlarını və risk bölgüsünü formalaşdırır. Bu, iqtisadi siyasət prioritetlərinə təsir göstərir.

Bu baxımdan paradoks yaranır. Rəqəmsal maliyyə mərkəzsiz alternativ kimi təqdim olunur. Lakin onun fəaliyyəti struktur hakimiyyət mexanizmləri ilə şərtlənir. Texnoloji azadlıq narrativi ilə institutional integrasiya arasında ziddiyyət mövcuddur. Bu paradoks neoimperial struktur hakimiyyət çərçivəsində izah oluna bilər. Neoimperializm mövcud qaydaların təbiqi deyil. O, yeni texnoloji vasitələrlə struktur təsirin yenidən qurulmasıdır. Rəqəmsal maliyyə bu prosesin tərkib hissəsinə çevrilə bilər.

Kriptovalyutalar mövcud maliyyə arxitekturasını zəiflədə və ya alternativ formalaşdırma bilər. Lakin onların genişmiqyaslı istifadəsi hüquqi və institutional çərçivədən asılıdır. Bu çərçivə isə qlobal kapital arxitekturası daxilində formalaşır.

Bu baxımdan, rəqəmsal maliyyə sahəsində əsas məsələ texnoloji yenilik deyil. Əsas məsələ

hakimiyyətin hansı formada yenidən qurulmasıdır. Bu səbəbdən kriptovalyutaların və rəqəmsal valyutaların təhlili siyasi güc və monetar suverenlik kontekstində aparılmalıdır.

Nəticə

Aparılan təhlil göstərir ki, kriptovalyutalar texnoloji innovasiya olmaqla yanaşı, qlobal kapital arxitekturasının transformasiyası prosesinin tərkib hissəsidir. İlk mərhələdə mərkəzsiz alternativ kimi təqdim olunsalar da, onların inkişafı mövcud maliyyə infrastrukturunu və struktur hakimiyyət mexanizmləri çərçivəsində baş verir. Hakimiyyət artıq təkcə valyuta emissiyası və bank sistemi üzərində deyil, rəqəmsal infrastruktur, məlumat axınları və likvidlik şəbəkələri üzərində qurulur ki, bu da neoimperial struktur gücün yeni formalarının meydana çıxmasına şərait yaradır.

ABŞ-Çin rəqabəti monetar hakimiyyətin rəqəmsal müstəviyə keçdiyini göstərir. Mərkəzi Bank Rəqəmsal Valyutaları və transsərhəd ödəniş sistemləri qlobal güc balansının yenidən formalaşmasında mühüm rol oynayır və monetar suverenlik anlayışının məzmununu dəyişdirir. Bu şəraitdə dövlətlər üçün əsas məsələ yalnız milli valyutanın qorunması deyil, rəqəmsal maliyyə infrastrukturuna çıxış və normativ çərçivənin formalaşdırılmasında iştirak imkanlarının təmin edilməsidir.

Azərbaycan üçün rəqəmsal maliyyə siyasəti qlobal transformasiyanın tərkib hissəsi kimi strateji əhəmiyyət daşıyır. Monetar suverenliyin qorunması, beynəlxalq integrasiyanın balanslaşdırılması və texnoloji innovasiya ilə maliyyə təhlükəsizliyi arasında institusional tarazlığın yaradılması əsas prioritetlər kimi çıxış edir. Rəqəmsal maliyyə sahəsində passiv mövqe struktur asılılıq riskini artırdığı halda, aktiv və strateji yanaşma milli iqtisadi suverenliyin möhkəmləndirilməsinə xidmət edə bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Arrighi G. The Long Twentieth Century: Money, Power, and the Origins of Our Times. London: Verso, 2010, 400 p.
2. Cohen B.J. Currency Power: Understanding Monetary Rivalry. Princeton: Princeton University Press, 2015, 296 p.
3. Eichengreen B. Exorbitant Privilege: The Rise and Fall of the Dollar and the Future of the International Monetary System. Oxford: Oxford University Press, 2011, 224 p.
4. Gabor D. Wall Street Consensus. Washington: Atlantic Council, 2021, 52 p.
5. Harvey D. A Brief History of Neoliberalism. Oxford: Oxford University Press, 2005, 247 p.
6. Harvey D. The New Imperialism. Oxford: Oxford University Press, 2003, 252 p.
7. Helleiner E. The Status Quo Crisis: Global Financial Governance After the 2008 Meltdown. Oxford: Oxford University Press, 2014, 208 p.
8. Panitch L., Gindin S. The Making of Global Capitalism. London: Verso, 2012, 464 p.
9. Prasad E. The Future of Money: How the Digital Revolution Is Transforming Currencies and Finance. Cambridge: Harvard University Press, 2021, 496 p.
10. Srnicek N. Platform Capitalism. Cambridge: Polity Press, 2017, 224 p.
11. Strange S. States and Markets. London: Pinter Publishers, 1988, 231 p.
12. Tooze A. Crashed: How a Decade of Financial Crises Changed the World. London: Allen Lane, 2018, 706 p.
13. Zuboff S. The Age of Surveillance Capitalism. New York: PublicAffairs, 2019, 704 p.

Резюме

Мухаммед Джабраилов

Возникновение криптовалют и неоимперская архитектура власти

В статье анализируется возникновение и развитие криптовалют не как исключительно технологической инновации, а в контексте трансформации неоимперских структур власти, встроенных в глобальную архитектуру капитала. Основной тезис заключается в том, что хотя криптовалюты изначально легитимировались через нарративы децентрализации, освобождения от государственного контроля и финансовой демократизации, их институциональное развитие происходит в условиях взаимозависимости с существующей монетарной инфраструктурой, глобальными сетями ликвидности и нормативно-регуляторными режимами. Исследование основано на концептуально-аналитическом подходе в рамках критической политической экономии и теории неоимпериализма, используя понятия структурной власти, финансового господства и монетарного суверенитета как теоретическую основу.

Опираясь на концепцию структурной власти Сьюзен Стрэндж, теорию гегемонических переходов Арриги и анализ финансового империализма Дэвида Харви, цифровая финансовая инфраструктура интерпретируется как новая фаза глобальных властных отношений. Соперничество между США и Китаем рассматривается как процесс перераспределения баланса сил на уровне цифровых валют и монетарной инфраструктуры. В частности, развитие цифровых валют центральных банков (CBDC) и расширение экосистемы стейблкоинов, номинированных в долларах США, демонстрируют переход монетарной власти в цифровое измерение.

Анализ показывает, что криптовалюты не устраняют существующие финансовые иерархии автоматически; напротив, они могут способствовать формированию новых форм структурной зависимости и неоимперского влияния. Следовательно, цифровые финансовые технологии являются не внешней альтернативой глобальным властным отношениям, а частью их трансформации и стратегическим фактором переосмысления монетарного суверенитета.

Ключевые слова: *неоимпериализм, криптовалюты, цифровые финансы, монетарный суверенитет, структурная власть, конкуренция США и Китая*

Summary

Mahammad Jabrayilov

Cryptocurrencies and the Neo-Imperial Architecture of Power

This article analyzes the emergence and development of cryptocurrencies not as a purely technological innovation, but within the context of the transformation of neo-imperial structures of power embedded in the global capital architecture. The central argument is that although cryptocurrencies were initially legitimized through narratives of decentralization, freedom from state control, and financial democratization, their institutional evolution has unfolded in conditions of interdependence with existing monetary infrastructures, global liquidity networks, and regulatory frameworks. The study adopts a conceptual-analytical approach grounded in critical political economy and neo-imperialism theory, employing the concepts of structural power, financial authority, and monetary sovereignty as its theoretical framework.

Drawing on Susan Strange's concept of structural power, Arrighi's theory of hegemonic transitions, and Harvey's analysis of financial imperialism, digital financial infrastructure is interpreted as a new phase in global power relations. The U.S. – China rivalry is evaluated as a process of restructuring the balance of power at the level of digital currencies and monetary infrastructure. In particular, the development of Central Bank Digital Currencies (CBDCs) and the expansion of the dollar-denominated stablecoin ecosystem demonstrate the transition of monetary authority into the digital sphere.

The analysis shows that cryptocurrencies do not automatically dismantle existing financial hierarchies; rather, they may facilitate the emergence of new forms of structural dependence and neo-imperial influence. Consequently, digital financial technologies are not external alternatives to global power relations, but components of their ongoing transformation and strategic factors redefining the meaning of monetary sovereignty.

Key words: *neo-imperialism, cryptocurrencies, digital finance, monetary sovereignty, structural power, U.S.–China competition*

Rəyçi: f.e.d., prof. Rüstəmov İzzət Əşraf oğlu